

**DATE STATISTICE PRIVIND POZIȚIA BRESLEI JIDOVILOR ÎN
ANSAMBLUL COMERȚULUI ROMÂNESC ÎN PERIOADA LUI
CONSTANTIN BRÂNCOVEANU**

DRAGOȘ UNGUREANU*

Termenul „breslă” definește o asociație economică formată din membri aparținând aceleiași categorii profesionale (blănari, bărbieri, croitori, măcelari, tâmplari, săpunari, fierari), ale cărei scopuri principale erau: 1. apărarea comună a celor de aceeași profesie (meșteșugari sau negustori) contra abuzurilor nobilimii, oamenilor curții sau a bandelor înarmate; 2. asigurarea unor piețe pentru desfacerea produselor sau mărfurilor proprii expuse concurenței; 3. asigurarea unui monopol al aprovizionării cu materii prime. Unele bresle puteau fi formate din membrii aparținând unor categorii profesionale diferite, rezultate prin unirea mai multor bresle într-una singură în funcție de interese. Obținerea unei poziții avantajoase pe plan economic și politic de către o breslă în raport cu concurența sau obținerea unor privilegii și avantaje economice și fiscale din partea puterii centrale, nu era posibilă fără o disciplină riguroasă și fără colaborarea tuturor membrilor ei. Existau, în cadrul breslelor, regulamente de ordine interioară, o ierarhie a membrilor (meșteri, calfe, ucenici) cu atribuții pentru fiecare, un for de conducere care coordona activitatea breslei și reprezenta bresla în relațiile cu puterea politică sau cu concurența. Bresla avea reprezentanți în alte centre comerciale, conducerea fiind informată despre prețurile practicate, cursul de schimb al monedelor, tarifele vamale și ale dobânzilor, activitatea concurenței, măsurile economice luate de autoritățile politice din aceste centre, informațiile din domeniul politic - adesea vitale - fiind invariabil obținute cu mari sume de bani, mai ales dacă avem de-a face cu o economie și piață comercială controlată de la centru, cum este cazul pieței otomane, în care funcționarul de stat se prevalează de funcția sa pentru obținerea de foloase.

Particularitatea breslei evreilor în raport cu celelalte bresle de negustori și comercianți o dă și latura religioasă, religia mozaică fiind liantul care întărea legătura creată de interesul material și individualiza bresla în raport cu celelalte bresle de negustori. Religia a însemnat pentru bresla evreilor o sabie cu două tăișuri, dacă este să ne referim la lumea occidental-europeană sau central-europeană, unde politica de stat a monarhiilor catolice - politică cultivată în rândul maselor, cu rezultate violente¹ -

* Institutul de Memorie Culturală cIMeC București al Ministerului Culturii și Cultelor.

¹ În privința abuzurilor conducerilor centrale ale statelor catolice sau protestante din vestul și centrul Europei a se vedea Jean Delumeau, *Frica în Occident (secolele XIV-XVIII)*, București, 1986, pp. 136-179.

nu agreea concurența unui factor economic strict delimitat etnic și confesional² și din această cauză, foarte greu de penetrat. În statele cu religie ortodoxă și musulmană din sud-estul Europei situația era într-un fel benefică pentru breslele de negustori evrei, aceste state nepracticând politica antisemită a statelor catolice³. Imperiul otoman, ca principală forță economică și politică în zona răsăriteană a Europei dar și în Asia Mică și nordul Africii, a devenit un stat tentant pentru comercianții și negustorii evrei, interesați de protecție și de siguranța căilor comerciale⁴. Aceiași situație și în cazul statelor aflate în stare de vasalitate față de Înalta Poartă – cazul de față, al Principatelor române. Toleranța aceasta avea, din punctul de vedere al conducerii, motive strict economice, Înalta Poartă, având serioase motive de a dezvolta comerțul extern în primul rând și de a avea colaborarea breslelor de negustori evrei, în situație de concurență din partea statelor occidentale, mult mai avansate în ceea ce privește comerțul de orice fel și la orice distanță⁵. Țara Românească, ca stat vasal Înaltei Porți și încadrat în macro-sistemul comercial otoman nu făcea excepție, breslele de negustori evrei bucurându-se de aceleași libertăți ca și celelalte bresle românești sau de alte

² Fernand Braudell, *Jocurile schimbului*, București, 1985, vol I, p. 178. Autorul subliniază dorința evreilor de a-și păstra identitatea culturală în absența unei instituții statale - „*Israel trăiește deznădăcinat, transplantat. Aceasta este drama lui dar și rodul voinței lui încăpățănate de a nu se amesteca cu alții*” - mergând până la nivel de familie; de aici - explică autorul – „*catastrofele care întretaie cu sălbăticie un destin dramatic, sfărâmând dintr-o lovitură adaptări vechi și rețele negustorești în plină înflorire*”. Neamestecarea (pentru a folosi un termen moderat), în situație de exil în mijlocul unei populații majoritare și străine ca limbă, cultură și religie, a dus la crearea unei imagini deformate a acestora (misterul este asociat de cele mai multe ori cu pericolul), „*adevăratul Celălalt, nu e decât un pretext sau un alibi care ascunde jocul imaginației [...]. Dintre cei doi actori implicați în dialectica celuilalt, cel care comandă, contrar aparențelor, nu este cel despre care se vorbește (și care foarte des de-abia se recunoaște împopoțonat cu veșminte care nu sunt ale sale), ci acela care ține discursul și care găsește în celălalt un mijloc de a-și hrăni fantasmele și proiectele.*” - Lucian Boia, *Pentru o istorie a imaginarului*, București, 1998, p. 118.

³ Jean Delumeau, *Frica...* p. 181. Pentru a sublinia faptul că din partea conducerilor statelor occidentale, imaginea evreului era dictată de politică - politica fiind făcută de monarh și de sursele de bani (amintim celebra replică a mareșalului francez Trivulzio lui Ludovic XII - „*Sua Maesta abbisogna di denaro, ancora di denaro e sempre di denaro*”, cf. Geoffrey Parker, *Le origini della finanza europea 1500-1730*, p. 429, în „*Storia Economica d'Europa*”, vol. II coord. de Carlo Cipolla, London, 1974), menționăm că statul și întreaga societate (cu știrea și îngăduința bisericii) „*întoarce spatele actorilor cametei dar îi tolerează*”, „*evreii fiind la fel de buni ca brutarii*”, pentru asta „*nu li se lasă pentru a-și câștiga viața decât comerțul cu bani*”, cf. Fernand Braudell, *Jocurile...*, vol II, p. 256-257.

⁴ Halil Inalcik, *Imperiul otoman, Epoca clasică*, București, 1996, pp. 297-298; Poziția islamului față de diferențele religioase față de comerț este explicată și de Braudell prin cuvintele Profetului: „*Cel ce câștigă bani e plăcut lui Allah*” și „*negustorul se bucură de fericire și în lumea asta și în cealaltă*”, dacă „*prin negoșul lor țara înfloarește și datorită mărfii lor, ieftinătatea stăpânește prin lume*”, cf. Fernand Braudell, *Jocurile...* vol II, pp. 250-251. Pentru *fair-play*-ul politicii comerciale musulmane cf și André Miguel, *Islamul și civilizația sa*, vol II, București, 1994, p. 187.

⁵ Pentru punctele de vedere musulman și creștin în privința importanței schimburilor comerciale, precum și poziția bisericii vis-a vis de practicile negustorești (în primul rând a împrumutului cu camătă) cf. Jacques le Goff, *Negustorii și bancherii în evul mediu*, București, 1994, p. 82.

naționalități⁶. În plus, conducerea Țării Românești avea interesul de a face cât mai tentantă piața comercială locală pentru vitalizarea traficului de mărfuri, drumurile comerciale stând - în viziunea istoriografiei noastre interbelice, postbelice și postdecembriste - la baza întemeierii primelor state medievale românești și constituind principala sursă de venit a vistieriei centrale. La aceasta adăugăm lipsa din principalele surse istorice ale perioadei (cronicari, documente de cancelarie, scrisori, note de călătorie ale persoanelor care au călătorit sau au locuit perioade de timp în Țara Românească etc.) a vreunei însemnări din care să reiasă aspecte xenofobe sau părtinitoare la nivelul populației de rând (nivelul populației de rând fiind ultimul dar factorul decisiv în legitimarea unei decizii luate de puterea centrală, din această cauză și cel mai greu de mobilizat), prin urmare, nu avem un factor de obstrucționare a concurenței economice loiale.

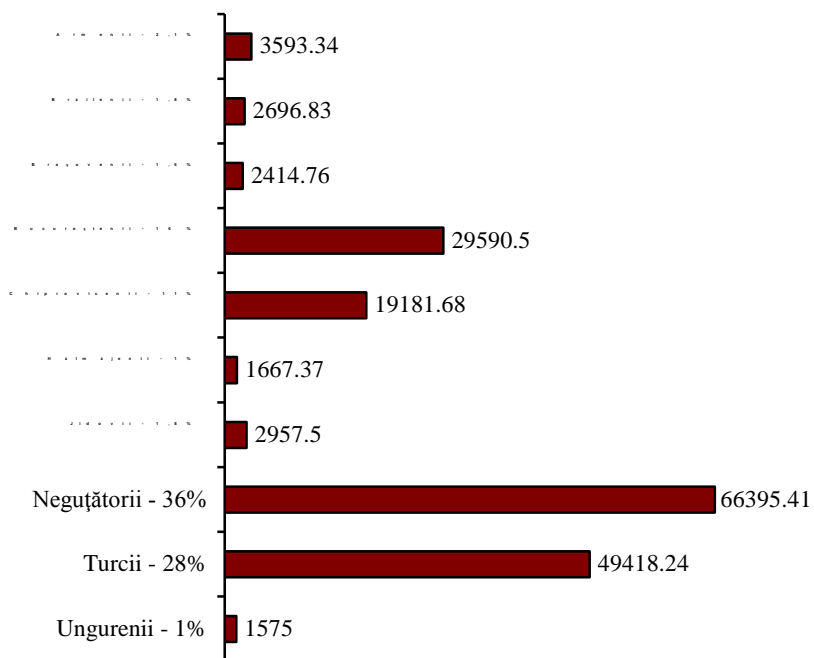
Principalul document privind activitatea breslelor de negustori din Țara Românească este Condica Vistieriei din perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu⁷. Ca sursă istorică, Condica se bucură de un statut aparte, veridicitatea și exactitatea informațiilor fiind dată de categoria documentului: act de cancelarie ce înregistra oficial sumele de bani colectate de la contribuabili, modalitatea de percepere a birurilor și plată a acestora de către populație, caracterul acestora, direcția luată de sumele de bani după colectare, șamd. Din această condică am selectat numai contribuția breslelor de negustori, tocmai pentru a face comparație între acestea⁸. Conform Condiției,

⁶ A se vedea prevederile domniei în privința tranzitului de mărfuri, prevederi trecute în Condica de porunci a vistieriei lui Constantin Brâncoveanu: „Și să aibă a luaré vama la tot omul carii vor tréce ori cu ce feliu de negoț și marfă și cu vite și cu alte bucate, măcar ori ce-ar fi, au dencoace încolo, au dencolo încoace; de la tot omul să le ia vama, după obiceiú, precum s-au luat și mai denainte vréme, ori fie turcu, au ovreiu, au armean, au arbănaș, au grec, au sárbu, au oameni de la țară, boiari, slujitori, rumâni, măcar, veri ce feliu de oameni vor fi, de la toți să le ia vama”, cf. Dinu C. Giurescu., *Anatefterul, Condica de porunci a Vistieriei lui Constantin Brâncoveanu*, în „Studii și materiale de istorie medie”, V, 1962, p. 369. (în continuare se va cita *Anatefterul*...). Menționăm că prevederile vamale pentru vămile interne sau externe de la Râmnic, Buzău, Ciocănești, Lichirești, Giurgiu, Oltenița, Bistrețu, Cerneți, Orașul de Floci, Turmu; Izlaz, Căineni, Rucăr, Dragoslavele, Gherghița (*Anatefterul*, doc. nr. 1; 3 ;4; 5; 8; 9; 15) sunt standardizate, ceea ce denotă un aspect de colaborare și conviețuire pașnică, normală, pe termen lung între autoritatea centrală și toți comercianții ce tranzitau aceste puncte vamale, indiferent de naționalitate sau religie.

⁷ C. D. Aricescu, *Condica de venituri și cheltuieli a Vistieriei de la leatul 7202 la leatul 7212 (1694-1704)* în „Revista Istorică a Arhivelor României”, București, 1873, pp. 3-750; titlul real al documentului este *Catastih de toat<e> rânduialele câte se vor pune pe țară și de chieltualele<e> câte se vor chieltui den banii ce se vor stränge den țară după ce s-au pus Șárban vistier mare anume cum vor scrie înainte ghen<arie> 1 dni leatu 7202*, cf. Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale – București, ms. 126 (în continuare se va cita *Condica*...).

⁸ Baza de date care stă la baza articolului de față are nu mai puțin de 5.036 înregistrări la un număr de 43 de coloane și reprezintă înregistrarea tuturor datelor din Condica Vistieriei, structurate pe cele 43 de criterii diferite. Interogarea multiplă a unei astfel de baze de date poate oferi rezultate dintre cele mai variate. Menționăm că au fost efectuate toate calculele necesare aducerii numărului total de biruri înregistrate în *Condica Vistieriei* la același numitor comun – calculul monetar în taleri-lei, moneda cu cea mai largă circulație în acea perioadă în Europa și bineînțeles în Țara Românească. Acest lucru a fost posibil prin transformarea sumelor din

protagoniștii scenei comerciale din Țara Românească în ordine alfabetică sunt următoarele bresle:

Sumele sunt calculate în taleri lei. Alături de numele breslei este dat

Termenul *neguțătorii*, întâlnit alături de celelalte bresle de neguțătorii denumite fie după naționalitate - armeni, jidovi, turci, transilvăneni (ungureni) - fie după locul de origine – brașoveni, brăileni, hălmăjeni, chiproviceni, bucureșteni - îl putem explica prin prezența breslelor de negustori români, alții decât cei pomeniți mai sus, inclusiv de

celelalte monede întâlnite în *Condică* (bani, costande, ughi) în taleri sau, în situația în care contribuabilii au plătit în natură, prin exprimarea valorii mărfurilor în taleri-lei, valoare extrasă tot din *Condică*. Am avut în vedere baza de impozitare (prezentă la foarte multe biruri) și temeiul apoi „scădeniile cu pecetluri”, „cusurul lor”, „zeciuiala pe jumătate” și toate intervențiile domniei asupra birurilor exprimate în *Condică* și în *Anatefter* prin „bir pe jumătate” „bir îndoit” „întreit” șamd. Am luat, desigur, în considerație și erorile apărute în *Condică* publicată de C. D. Aricescu în 1873; menționăm că pentru statistica din acest articol, erorile din lucrarea lui Aricescu (lucrare folosită în mod direct) nu sunt în măsură să afecteze considerabil interogările și rapoartele.

breslele de negustori români din București. Pentru aceasta menționăm că în listele breslelor care au cotizat la rânduielile și adaosurile haraciului sunt notați negustorii, alături de bucureșteni, (și desigur, alături de alte bresle) ori e clar că avem de-a face cu două categorii distincte pentru că nimeni nu poate plăti același bir de două ori⁹. Bucureștenii, dacă sunt menționați aparte față de restul negustorilor, în mod cert aveau un statut diferit față de ceilalți, probabil și din cauza faptului că rezidau în capitala țării.

Breasla evreilor are o participare scăzută la birurile ale căror sume de bani mergeau la vistieria țării. Motivul poate fi o pondere scăzută a evreilor în Țara Românească în raport cu alte bresle. Participarea substanțială a turcilor și chiprovicencilor se poate explica prin statutul Țării Românești, de autonomie largită în cadrul Imperiului otoman, Țara Românească beneficiind de înlesniri comerciale și tarife vamale preferențiale. Motivul cel mai serios al prezenței sumelor mari de bani colectate de vistierie de la breslele de turci și români este dat de faptul că Istanbulul (și alături de el, armata otomană și în general, întreaga societate musulmană) constituia un mare consumator de carne de oaie sau vită, sursa de aprovizionare cea mai bună și mai apropiată de centrul lumii otomane fiind Țara Românească. Pentru negustorii români cu nivel mai ridicat de activitate, cu alte cuvinte, cei ce-și permiteau să facă comerț la distanțe mari și aveau informații din piețele comerciale de peste graniță, piața istanbuliotă reprezenta principalul debușeu pentru aceste produse, după cum afirmă diaconul patriarhului Macarie al Antiohiei referitor la familia lui Constantin Brâncoveanu, înainte ca acesta să ia domnia. Papa Brâncoveanu, tatăl viitorului domn, „*boier bogat fără de pereche*” trimitea câte 1000 boi la Istanbul pentru vânzare, câștigând pe aceștia 10.000 lei¹⁰. Importanța aprovizionării cu carne a societății otomane era așa de mare încât pe teritoriul Țării Românești s-au constituit așa numitele *odăi turcești*, puncte permanente de gospodărire a turmelor de oi și a cirezilor cu vite. Turcii care se ocupau cu gospodărirea acestora participau la birurile rânduite de vistieria Țării Românești pentru produsele exportate și pentru locul arendat sau închiriat de la proprietari¹¹. Chiprovicencii erau negustori bulgari, catolici, imigrați în Țara Românească în secolul XVII (mai exact între 1638 - 1688) din orașul Chiprovăț din Bulgaria. S-au stabilit în principalele orașe din țară: București, Craiova, Râmnicu Vâlcea, Târgu Jiu. În Craiova este menționată o *companie a bulgarilor chiproviceni* și, de asemenea, în București exista o *breaslă* închisă a acelorași negustori bulgari din Chiprovăț¹².

Breasla evreilor participă în special la rânduielile de bir cu caracter extraordinar ale vistieriei Țării Românești: ploconul vizirului, ploconul împăratului, ploconul hanului prin urmare biruri fără o dată fixă, instituite (*scoase*) cu ocazia unor evenimente - dar și biruri cu caracter permanent și de mare importanță cum sunt

⁹ *Condica...* p. 284, 384-385, 600-601, 648-649, 687-688, 734-735.

¹⁰ Nicolae Iorga, *Istoria Comerțului românesc. Drumuri, mărfuri, negustori și orașe*, Vălenii de Munte, 1915, p. 284.

¹¹ Pentru importanța aprovizionării cu carne a capitalei și armatei otomane cf. Dragoș Ungureanu, *Aspecte ale agriculturii în Țara Românească în lumina Condiții de venituri și cheltuieli a vistieriei (1694-1703)*, în „ARGESSIS”, TOM XIV, 2005, pp. 367-379

¹² Apud Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, *Instituții feudale în Țările Române. Dicționar*, București, 1988, p. 98.

haraciul, seama a treia, rânduiala casap-bașii și zahereaua Cameniței, așa cum se observă în tabelul următor.

Birurile, sistemul de calcul și cuantumul participării breslei negustorilor evrei la venitul vistieriei Țării Românești¹³

<i>Rânduiala</i>	<i>data</i>	<i>Observații</i>	<i>Evreii din localitatea</i>	<i>Talari</i>	<i>Total /an</i>
Sumele tuturor breslelor cine precum au dat la Haraci, precum scrie în jos anume, Martie 20, leat 7202	20-mar-1694	Bir drept		182,5	482,5
Sumele breslelor ce s-au așezat la Ploconul vizirului, precum scrie în jos anume. Aprilie 20, leat 7202	20-apr-1694			150	
Breslele ce s-au socotit să dea la ploconul hanului precum arată în jos anume. August 20, leat 7202	20-aug-1694	Bir drept		150	
Rânduiala haraciului pe bresle, precum s-a rânduit de s-a dat haraciul, cum arată în jos anume. Martie 1, leat 7203	01-mar-1695			150	375
Breslele care s-au socotit să dea la birul de zahereaua Cameniții, precum arată în jos anume. Iulie 10 leat 7203	10-iul-1695	Bir drept		225	
Breslele cine cum au dat la ploconul împăratului, cum scrie în jos anume. Noemvrie 1, leat 7204	01-nov-1695	Bir drept		150	525
Rânduiala haraciului pe bresle, precum s-a rânduit de și-au dat haraciul, cum arată în jos anume. Martie 1, leat 7204	01-mar-1696			225	
Breslele precum au dat la dajdia Casap Bașii, cum arată în jos anume	01-iun-1696	Bir îndoit		150	
Sumele breslelor, fiește-care precum a dat la haraci, cum arată în jos.	25-feb-1697	Bir drept		225	225
Rânduiala ce s-a făcut pentru ploconul vizirului la bresle, care cum au dat precum scrie în jos anume. Octomvrie 1, leat 7206	01-oct-1697			150	375
Rânduiala haraciului ce s-a scos la bresle cum scrie în jos anume. Martie 8, leat 7206.	08-mar-1698		București și Focșani	225	
Rânduiala de seama a treia ce s-a pus pe bresle cum scrie în jos. Octomvrie 25, leat 7207.	25-oct-1698			150	375

¹³ Condica... pp. 26; 36; 54; 105; 136-137; 162-163; 195; 212-213; 282-283; 348 379-383; 440-441; 459-463; 514; 534 și 598-599. Totalul pe ani din ultima coloană (cea pe verticală) se calculează în sistemul de la facerea lumii (văleat)

Rânduiala haraciului ce s-a scos la bresle precum scrie în jos anume. Fevruarie 1, leat 7207.	01-feb-1699		București și Focșani	225	
Breslele care cum au dat la seama a treia, Octomvrie 1, leat 7208	01-oct-1699			150	375
Rânduiala haraciului ce s-a scos pe bresle cum arată în jos anume. Fevruarie 1, leat 7208.	01-feb-1700		București și Focșani	225	
Rânduiala haraciului ce s-a scos pre bresle cum arată în jos anume. Ghenarie 10, leat 7209	10-ian-1701		București și Focșani	225	225
Total		2957,51 taleri			

Ceea ce frapează la o primă privire sunt sumele plătite la biruri, fixe, egale, acestea având drept cauză motive ce țin strict de breaslă și mai puțin de caracterul sau importanța birului. Observăm în cazul haraciului sume de bani diferite de-alungul celor 5 ani dar asemănătoare cu ale birurilor celorlalte. De asemenea, tot în cazul haraciului observăm diferențe de sume dar la acestea făcându-se menționarea „*bir drept*”. Tabelul mai prezintă un aspect: acela al numărului de biruri pe fiecare an în parte. Astfel, în afară de haraci care este prezent în toți acești ani, celelalte biruri nu ridică excesiv cuantumul sumei. Cunoscând ideologia sistemului de calcul al vistieriei Țării Românești (sistemul ruptei, cu o sumă fixă plătită în patru sferturi, sistem generalizat la scara întregii țări începând cu Martie 1701) putem emite concluzia că breasla evreilor avea de achitat o sumă fixă, stabilită în funcție de importanța breslei în raport cu celelalte bresle contribuabile la vistierie, această sumă fiind de 375 taleri lunar - ceea ce s-a plătit în plus pe anul 7204 (1695-1696), scăzându-se în anul următor. Suma de 182,5 taleri plătită la haraci a fost probabil o sumă anterioară recalculării și stabilirii cuantumului birului la 375 taleri lunar. În cazul anului 1701, (și a următorilor) restul de 150 taleri au fost incluși datorită reformei fiscale înfăptuită în luna Martie, cu siguranță într-una din cele patru semi.